

BORBÉLY GÁBOR – SCHMAL DÁNIEL (SZERK.): SKOLASZTIKUS SZÖVEGGYŰJTEMÉNY

A középkori egyetemi világban kialakult skolasztikus filozófia tanulmányozása hazánkban több szempontból nehézségekbe ütközik. Ezért mindenképpen üdvözlendő ez az új szövegyűjtemény. Az eredeti skolasztikus gondolatmenetek fordításának hasonlóan gazdag, nagyobb részt magyarul először napvilágot látó választékát föl-vonultató másik hazai munkáról nem tudok. E kötet szerkesztői igyekeztek a legjelentősebb szerzőket fölvonultatni. A középkorból Aquinói Tamás, Duns Scotus, Boëthius de Dacia, Petrus Aureoli, Robert Holcot mellett képviselteti magát például Abelardus, Albertus de Saxonia, Buridanus és Ockham is — utóbbi három szöveggel. Aquinói Tamástól tizenhét szemelvényt olvashatunk, ezek közül tíz hittudományi fő művéből, a *Summa contra Gentiles*ből származik, egyúttal találunk itt négy részletet Tamásnak Arisztotelész műveire írt magyarázataiból.

További erénye a gyűjteménynek, hogy ugyancsak ízelítőt nyújt néhány jelentős újkori skolasztikus szerző munkásságából. Így például megismerkedhetünk Domingo Bañez domonkos egyetemi tanár (Avilai Szent Teréz gyóntatója és lelkipálybírója) Tamás *Summa theologiae* című műve kapcsán a kor egyik legjelentősebb teológiai-filozófiai vitájában kifejtett véleményével. Egyszerűsített megvizsgálhatjuk a vitát kirobantó Luis de Molina jezsuita álláspontját. A Bañez tanítványa, a jezsuita Gabriel Vázquez tollából származó szövegben pedig szépen láthatjuk, mint veszi át az újkori egyetemi teológiai oktatásban az Aquinói *Summája* Petrus Lombardus *Szentenciáinak* szerepét.

Külön említést érdemel a nagy Francisco Suárez, akinek hatása alól még a skolasztikával tudatosan szakító Descartes vagy Kant sem vonhatta ki magát. A kötet hozta szemelvényben a jezsuita professzor életművének egy kevésbé ismert vonása villan föl előttünk: a Segoviában tartott kurzusaiba nyerünk bepillantást, amint Arisztotelészt magyarázva a skolasztika hagyományos ismeretelméleti fölfogásával fordul szembe. Am az időrend szerint kötetbe foglalt szövegek sorát mégsem az utolsó skolasztikusként emlegetett spanyol szerző, hanem Leibniz *Isten igaz ügye* című írása zárja, melyben a nevezetes *Teodícea* tartalmát foglalja össze s rendszerezi. Leibniz a német egyetemeken oktatott protestáns skolasztika hagyományát szívta magába, amelyet azonban jelentősen befolyásolt az imént említett Suárez. A német filozófus pedig az egyetemes harmónia híveként a skolasztikusok Arisz-

totelész iránti elkötelezettségét és a modernek tudományát egyaránt nagyra becsülte.

A szerkesztők az említett újkori szerzők föl-vonultatásával megalapozott szakmai meggyőződésükről tanúskodnak: a skolasztikát értékes, sokszínű, a teológia és a filozófia középkori korszakán túlmutató, később is eleven gondolkodási hagyománynak tekintik. Több száz éves története természetesen fölmérhetetlenül gazdag irodalom termést eredményezett, ebből bármely e kötethez hasonló vállalkozás válogatni volna kénytelen. A fordító-szerkesztőket a szemelvények kiválasztásakor főként az a szempont vezette, hogy olyan eredeti skolasztikus bölcséleti problémákat — egyúttal megoldási javaslatokat — mutassanak be, amelyek meghatározóak voltak mind a középkori, mind később az újkori filozófiában és teológiában. Előkerülnek tehát a metafizika és teológia különböző kérdései, bölcsélet és hittudomány kapcsolata, a világ örökkévalósága, a gondolkodó lélek mibenléte, a szabadság és determinizmus problematikája. A tárgyalt témák sorából sajnálatos módon kimarad az erkölcs és társadalomfilozófia csaknem teljes kérdésköre — a szabad akarat imént említett kérdését leszámítva. E választás részben indokolható avval, hogy e területeken az újkor valóban új utakat keresve sokszor tudatosan szakított a régivel. Ugyanakkor éppenséggel az Aquinói gondolatvilága (például a *Summa theologiae* az erényekkel foglalkozó része) — ma is megérdemeli figyelmünket, amint az kitérünk Alasdair MacIntyre vagy Vivian Boland OP munkásságából, valamint napjaink úgynevezett *virtue ethics* irányzatából.

A skolasztikát tanulmányozó kutató gyakran engedhet annak a kísértésnek, hogy a spiritualitás és misztika alakjait és témakörét teljesen külön kezelje. Az ilyen eljárás módszertani értelemben némileg jogosnak mondható, kár lenne azonban tagadni, hogy a skolasztika nem egy kulcsfigurája — nevezetesen Eckhart vagy Bonaventúra — komoly kapcsot képez e két világ között. Jóllehet ők a szövegyűjteményben nem szerepelnek, azt mégis Ágostonnak egy az *Isten látásáról* szóló hosszabb levele indítja. A szerkesztők ezen választása ismét csak tudatos: Leibnizhez hasonlóan az egyházatya semmiképpen sem tekinthető skolasztikusnak, ám egész munkássága számos szempontból mégis meghatározó volt a középkori skolasztika számára. A *visio Dei* kérdésköre pedig egyenesen a középkori gondolkodás szívébe vezet el az olvasót. E tárgyról aztán Tamás megközelítésében is olvashatunk, sőt az egyik leghosszabb szöveg az angyali doktortól a negatív teológiát tárgyalja.

A hasonló gyűjteményes munkák kétségkívül aligha folyamatos olvasásra készültek, Ágoston le-

vele mégis több szempontból szerencsés módon vezet be a skolasztikus mesterek magyarázatait és vitáit. Az olvasó számára e szövegből eltéveszthetetlenül azonosítható a levél címzettjének, illetve írójának életvilága. Ily módon egészen nyilvánvaló válik a kérdésföltevés egzisztenciális jellege — amit aztán a már egyetemi intézményrendszer keretein belül születő írások (érthető módon) nagyobb részt homályban hagyhatnak. Ágoston gondolatmenetében számos olyan elméleti területet érint, ahol tulajdonképpen előre fölvezolja a történetileg nála jóval későbbi skolasztikus gondolkodás legalapvetőbb előföltéveit. Tanulságos módon tárgyalja a tekintélyek ismeretelméleti szerepét, miközben világossá teszi, hogy az igazság ésszerű evidenciája milyen erőteljes tekintélyt jelent számára. A másik kétségkívül jelentős tekintély, a Szentírás számos egymással első látásra ellentétben álló kijelentéseinek értelmezésére tett kísérletével pedig egy skolasztikus módszertani elvet előlegez meg. (*L'Harmattan*, Budapest, 2019)

BAKOS GERGELY

FEKETE KÁROLY: KÉT PERCBEN Ige — gondolat — fohász

Fekete Károlynak, a Tiszántúli Református Egyházkerület püspökének mintegy kétszáz áhítata eredetileg a Kossuth Rádióban hangozott el. A kora regelenként közvetített, *Napi imádság* című, évek óta futó műsorban különböző felekezetek papjai, lelkeszei váltják egymást, s osztják meg gondolataikat a korán kelőkkel. Kétperces áhítatai szerkezetét Fekete a könyvében is megtartotta: a választott szentírási igét röviden magyarázza, valamint egy könyörgést közöl.

A keresztyén misszió e kétféle médiumban történő gyakorlásának, vagyis előbb a közszolgálati rádióban felolvasott, majd nyomtatásban is megjelenő áhítatoknak, igehirdetéseknak messze nyúló hagyománya van a magyarországi egyházak, s különösen is a reformátusság körében. Ugyanis Ravasz László, a Dunamellék református püspöke az első rádiós igehirdetését már abban a hónapban megtartotta, amikor 1925 decemberében egyáltalán elindult Magyarországon a műsorszórás. Ravasz először az év karácsonyán hirdette az igét a rádióban, s attól kezdve rendszeresen, minden korábban elképzelhetőnél nagyobb közönséghez tudott szólni a rádió hullámain keresztül. 1931-ben így fogalmazott: „A könyvnyomtatást kivéve, nincs még egy olyan találmány, amelyik Isten országa építésére annyira szolgálatot tenne, mint a rádió.” Mészáros Márton kutatásaiból tudjuk, hogy Ravasz missziós szempontú médiaprogramja számára alapvetően fontos volt a nyelv, azon belül pedig az akusztikus médium kitüntetettsége a vallásos

tapasztalatban. Ravasz mindennek elsődleges teológiai alapoását a római levélben találta meg, amelyet így parafrázált: „A hit hallásból van: hallgass meg, és mondd el, amit Isten üzen!” Ám Ravasz a rádión közvetített hang mellett, illetve ahhoz képest még fontosabbnak gondolta — tartóssága miatt — az írott betű mediális aspektusát a krisztusi szellem hordozásában és terjesztésében. (Lásd minderről Mészáros Márton: *Reformáció, közvetítés, nyilvánosság*. Ráció Kiadó, Budapest, 2014.)

Világos, hogy ma is nagyon aktuális mindez. A rádión, tévéen, interneten közvetített igehirdetés kérdése: egyszerre a problematikussága és a fontosság. Mindebből most csupán a könyvkiadásból adódó mediális váltásra helyezem a hangsúlyt. Bár Ravasz nyomtatásban megjelentetett, ezért elmulasztásra, újraolvasásra alkalmas prédikációi, valamint az ezek alapjául szolgáló — akkoriban különösen jellemző módon — *visszahallgathatatlan* rádiós igehirdetése között az 1920-as, 1930-as években jóval nagyobbak tűnhetett a mediális különbség, mint ahogyan manapság érzékeljük az effajta váltásokat, főképpen a hangarchívumokhoz való jobb hozzáférésünk miatt. Mégis, Fekete Károly nyomtatásban megjelentetett rádiós áhítatai esetében is örülhetünk annak, hogy nem kell a szűk műsorkeret adta két perc alatt átfutni azokat, hanem az olvasás során több időt hagyhatunk a magvas szövegek feletti elmélkedésre, továbbgondolásra. Pedig a rövidség nemcsak a rádiós változatban, hanem a könyv médiumában is alapvető jellemzője maradt Fekete áhítatainak. Ám korántsem valamiféle igemorzsákra, töredékekre kell gondolnunk, hanem valóban teljességet mutató, egységes írások ezek a mindig oldalnyi terjedelmű szövegek. Tudjuk, hogy jóval nehezebb és kockázatosabb így fogalmazni, mint a *copia verborum*mal, a szavak bőségével élni. „E műfajnak két olyan követelménye van, amit teljesíteni nagy feladat: a rövidség és a világosság” — olvasható ama kötetecske előszavában, amely *Hatvan párperces* címmel gyűjtötte össze Nagy Péter rövid történeteit (Harmat Kiadó, Budapest, 2009, 7.). A budafoki református lelkész frappáns tanításai a vasárnapi prédikációit megelőzően, az úrasztalánál hangoztak el: a gyermekeket maga köré gyűjtve, elsősorban hozzájuk fordulva, de a felnőttekhez is szólóan. Ehhez némiképpen hasonlóan Fekete Károly *kétpercesei* is egyfelől a lelki gyermekekhez szólnak, a hitben még kevésbé jártasabbakhoz: már csak azért is, mert az áhítatok először a szélesebb nyilvánossághoz jutottak el a rádió hullámhosszain. Másfelől azonban e szövegek is tanítják a lelki szempontból már felnőttebbeket: őket a megszentelődés útján segítik járni.

Fekete Károly könyve — a kétféle célközönség miatt — elhelyezhető a keresztyén kegyességi irodalom ama jelentős hagyományában, amelynek egyik legfontosabb magyar református darabja a so-

kak által „öreg Szikszai”-ként ismert áhítatos könyv: Szikszai György *Keresztyéni tanítások és imádságok* című, a 18. század végétől kezdve mostanáig több mint százszor kiadott, óriási hatású munkája. A makói, majd debreceni lelkész ezt írta 1785-ben keltezett előszavában: „Különösen igyekeztem arra, hogy mivel ez a könyv főként az egyszerű keresztyének számára való, minden részében igen egyszerű és világos legyen. Az imádságokból elhagytam minden homályos és szőzaporító ékeskedést. (...) A tanítások is (...) hasonló egyszerűséggel és a lehető legrövidebben készültek. Igyekeztem azonban arra, hogy a rövidség miatt ki ne maradjanak egyikből se az oda tartozó legfontosabb dolgok” (Kálvin Kiadó, Budapest, 1993, 8.).

A rövidség és világosság korántsem csak a könnyebb lelki tanítás befogadásának feltétele, hanem a nehezebb tápláléké is. Mind a kora újkori protestáns és katolikus — humanista nyomokat követő — hagyományban találunk a rövidség (*brevitas*) és a világosság (*claritas*) egymást kiegészítő eszményét valló mestereket, mind pedig a 20. századi nagy igehirdetők között. Az egyik legvilágosabban gondolkodó svájci református teológus, Karl Barth — akit egyébként Fekete Károly is többször idéz kétperces áhítataiban — a következőképpen ír *Ötven imádság* című kötete előszavában: „a teológiai és egyházi bőbeszédűséget kerülném, minden esetben a beszédet annak rövidségével fűszerezném” (ford. id. Fazakas Sándor. Kálvin Kiadó, Budapest, 2006, 7.).

Barth prédikáció- és imaeszményéhez hasonlóan, úgy vélem, szintén a *brevitas* a fűszere Fekete Károly zamatos áhítatszövegeinek. A magvas teológiai gondolatokat és az Isten által irányított élet derűs gyakorlatát egyszerre kifejezni képes nyelvek világossága éppen a rövidségben válik egyértelművé. A szabatos fogalmazás tehát nemcsak egy alaposan megformált igehirdetői látásmódról tanúskodik, hanem a krisztusközpontú életvezetés mindennapi tapasztalatáról is: áldásokról és kísértésekről, örömekről és terhekről.

Az e látásmódból adódó mély ismeret, valamint a gazdag esszényelv közös metszetében sok mindent találunk a kötetben. Az áhítatok gyakran szólnak az Úrhoz sóvárgó, a nála lelhető hajlékra vágó emberről, valamint az emberhez Krisztusban lehajló Istenről. Az atyai kegyelemről és szeretetről, de egyszerre a hitről és az emberi aktivitásról is. A megszentelődés útjának bejárásához elengedhetetlen egyéni felelősségről, illetve a Szentlélek mindehhez föltétlenül szükséges vezetéséről. Ezek az alapvető teológiai- és életkérdések az egész kötetet áthatják, markánsan kirajzolva Fekete Károly szemléletét. Hiszen a szerző nem tematikailag csoportosítva, hanem néhány fejezetben, de valójában két nagyobb gyűjtőpont köré rendezve ad útmutatást a kötetet kézbe vevők

számára. Az egyik csomópont a liturgiai évet átfogó ünnepkörök sorozata, a másik pedig néhány szentírási könyv egyes *locusaiból* kiinduló gondolat és imádság: a zsolnárokból, az evangéliumokból, valamint az apostoli levelekből.

Az áhítatok sajátosságai közül különösen megragadóak a fohások rendkívül változatos megszólításai. Fekete Károly majdnem annyiféleképpen nevezi meg az imák elején az Urat, majdnem olyan sok tulajdonságára utalva ezzel, mint ahány könyörgést magában foglal a kötet. Szemlélete, ha a protestáns hagyományt tekintjük, akkor minden bizonnyal Kálvin nyomán formálódhatott: ugyanis az *Institutio* I. és II. része (melyekre Fekete Károly több esetben hivatkozik) a teremtő és a megváltó Isten ismeretéről, illetve e *cognitio* alapos rendszeréről szól.

Számomra elsősorban azért fontos Fekete Károly *Két percben* című áhítatos könyve, mert az Atya, a Fiú és a Szentlélek Isten sokféle megszólítása, az Úr természetének ez az összetett megjelenítése és megismerése jelentős mértékben gazdagíthatja valóságos gyakorlatunkat. Magának a kegyességnek is az az eszménye világlik ki a kötetből, amely az *Institutio* definíciója szerint nem más, mint az „Isten iránt megmutató, szeretettel összekapcsolódó tisztelet, amely jótéteményeinek ismeretéből fakad” (*Inst.* 1.2.1., ford. Buzogány Dezső. Kálvin Kiadó, Budapest, 2014, 36.). A *pietas*nak ez a felfogása nem áll távol a nyugati keresztyénség más felekezeti hagyományaitól sem: jó szívvel ajánlom tehát mindenkinek Fekete Károly könyvét napi olvasásra, rendszeres áhítatos elmélyülésre. (Kálvin Kiadó, Budapest, 2020)

FAZAKAS GERGELY TAMÁS

BARI KÁROLY: A MOZDULATLANSÁG ÖRÖKBEFOGADÁSA Összegyűjtött versek, prózai írások és képzőművészeti alkotások, 1966–2018

Két évvel *Csönd* című, költészetének egyik magaslati pontját jelentő kötete után Bari Károly közzétette életműve nagyszabású összefoglalását. Az utószó szerint a könyv a műfordítások és a folklórisztikai tárgyú munkák kivételével a szerző minden művét tartalmazza: verseit, prózai írásait és képzőművészeti alkotásait. A legkorábbi szöveg 1966-ból, a legújabb 2018-ból való. A könyv, amely több mint ötven év munkásságát fogja át, rendkívül igényes kivitelű: a szerző által tervezett kötet könyvtárgyként is tiszteletet kelt; címlapján Bari Károly *Alázat* című rajza látható 1970-ből. Az *alázat* kulcsszó a szerző gondolkodásában. Ahogy az *Utószóban* írja, a költőnek alázatosan kell szolgálnia a saját tehetőségét, s alázattal kell lennie a költészet iránt; ehhez hozzátartoznak a hosszabb ideig tartó elhallgatá-

sok a költői pályán (321.). *A mozdulatlanság örökbefogadása* után végképp értelmét veszti a recepciónak az az újra és újra visszatérő megjegyzése, mely szerint ez az életmű csekély terjedelmű: a kötet egy nagy költészet foglalata, melyet szerzője önértelmező keretkezéssel tár elénk.

Az 1952-es születésű Bari Károly *Holtak arca fölé* című első kötetével valóssággal berobbant a magyar irodalomba. Ez a kötete 1970-ben jelent meg, s három évre múlva követte második verseskönyve, az *Elfelejtett tüzek*. Újabb tíz év elteltével látott napvilágot *A némaság könyve* (1983), 1985-ben pedig megjelent Bari válogatott és új verseket tartalmazó könyve, *A varázsló sétálni indul*. Az 1992-ben megjelent *21 vers* válogatás a korábbi kötetekből, igaz, néhány verset a szerző ebben módosított, és itt jelent meg először könyvben a '70-es években politikai üldöztetést és börtönt hozó verse, a *Vajda János közkatona imája a gyóntatószékben* Petőfi Sándor halhatatlan lelke előtt. A hatodik Bari Károly-verseskötet, a *Díszletek egy színimához* (1994), betűképekből és képversekből áll, kiteljesítve az életműnek már *A varázsló sétálni indul*ban megjelent fontos vonulatát. A hetedik verseskönyv, a *Csönd*, több mint húsz évvel ez után látott napvilágot (2017).

A most bemutatandó könyv első része követi *A varázsló sétálni indul* felépítését, s így az első három Bari-kötet anyagát nem megjelenésük sorrendjében, hanem a nyolcvanas évek közepén kialakított ciklusrendben közli (a *Cigánytörvény* című ciklus most a *Félnék a szótól* címet kapta, megfelelően annak, hogy a ciklus címadó költeménye már a *21 vers*ben is az új címen jelent meg). Az összegyűjtött versek anyaga azonban terjedelmesebb a korábbi válogatásnál: Bari nemcsak olyan verseket illesztett be a ciklusokba, melyek akkor kimaradtak, hanem olvasható itt kötetben eddig meg nem jelent vers is (*Cigánydal éjszakai hegedűre*), sőt, olyan is, amelynek nem találtam korábról nyomtatott változatát (*Báthori Erzsébet híre táncol*). A kötet azonban nem tartalmazza Bari Károly összes megjelent versét: a *Ballada* című vers például kimaradt — talán azért, mert ezt a szerző képversként is megalkotta (*Liliom-ing fagyva*), ez utóbbi pedig benne van a könyvben. Bari egyébként felhívja rá a figyelmet, hogy egyes versekben néhány szót vagy sort ártírt vagy kihagyott; a címváltoztatásokat lábjegyzetekben jelzi. Ahogy *A varázsló...*-ban, úgy most is a versek között kapott helyet a gyermekversek sora és a *páva története* című, prózában írt mese. A képverseket tartalmazó ciklus alaposan kibővült, és a ciklus új címében (*Betűképek és képversek*) is utal a betűképek jelenlétére. További bővülés, hogy *A befejezetlen tenger* címen a könyv tartalmazza a 2017-es *Csönd* kötetet, ez tizenkét verset jelent. A versek sorát a 2018-as *Öninterjú* zárja, ez korábban nem jelent meg nyomtatásban, s bár az utószó prózaversnek nevezi, pontosabbnak tű-

nik rá a vallomások esszé műfajmegjelölés. Ez a szöveg lebilincselő bevezetést nyújt a szerző életéből és gondolatvilágából; megejtő szépségű a gyerekkorában meghalt testvére, Juliska halálát elbeszélő rész, s tanulságosak többek között a Szent Ferencről és Jeszenyínről szóló szakaszok.

A versek után huszonnegyő oldalán át prózai írások sorakoznak, ezek alkalmi szövegek fotókról és versekről (a legihletettebb a Röhrig Géza verseskötetéről és a Kása Béla fényképeiről szóló bemutatató illetve megnyitó szöveg), s itt kapott helyett a *Cigánynak lenni, költőnek lenni* című esszé is. A *Képzőművészeti alkotások* című rész hatvanhat rajzból, illetve festményből áll. Ezt utószó, életrajz és publikációs lista követi, majd a betűrendes címmutatót és a köszönetnyilvánítást követően még egy rendkívül informatív, időrendben haladó válogatott bibliográfiát is tartalmaz a kötet Bari könyveiről, műveinek fordításairól és az életművét tárgyaló szakirodalomról.

Az utószó, az öninterjú és az említett esszé fontos részei Bari Károly költői önértelmezésének. *A mozdulatlanság örökbefogadása* nemcsak felmutatja az életmű egészét, hanem költészet és élet egységét is sugallja. Az önmagarázó gesztusok közé tartozik a mottószerűen a versek élére helyezett *Vers*: „Kiszolgáltva hitemnek / haláltalan szavakkal szólok, / *ande muro jlo káli jag phabol*, / kimondom nektek az éjszakát.” (A harmadik sor jelentése „szívemben fekete tűz ég”). A költői megszólalás etikai megalapozottságát állító szöveg emblematikus kifejezése Bari Károly kettős, cigány és magyar kötődésének. A *Cigánynak lenni, költőnek lenni* című esszé szerint a költő népével való azonosulása nem feltétlenül „missziós költőszerep”-ben valósul meg (246.). Autentikus alkotások révén egy nép önazonosságadata azonban új erőre kaphat, hiszen a versekben szimbolikus megfelelések révén kifejeződik a nép „élete és világa” (247.).

A népi és népköltészeti motívumokban gazdag korai Bari-líra gyakran állít életfordulókat középpontjába (például *Menyasszonykérő*, *Temetés a cigánysoron*). A lírai beszédmód változatosságának példája a többes szám első személyű *Vándorcigányok* és az egyéni életúton, a költői küldetésen és a megszólalás felelősségén töprengő *Árvák árvája* — két egyaránt jelentős költemény. A fiatal Bari Károly gyakran a pogányságnak a magyar irodalmi hagyományból ismerős rétegeihez fordul, amikor az alkotó ember szereplehetőségeit veszi számba; így például a *Táltosfiú* vagy az Ady költészetét megidéző *Sámánsírás* című versekben. A nép életének részeként bemutatott rituális események (mise, körmenet) meghatározó elemei a versek keresztény vonatkozásrendszerének. Bari Károly lírájának középső szakaszában lesz fontos az a kulturális tájékozódás, mely a harmadik kötetből fogva többek között a buddhizmusra is kiterjed. Az *Azono-*

sítás, Bari egyik legismertebb verse, a zsidó vallás képeit magába olvasztó lírai önértelmezés.

Bari Károly hetvenes évekbeli lírai beszédmódja a leginkább Nagy László költészetével rokonítható. Olykor Juhász Ferenc versalkotási technikáinak hatása sejlik fel, mint az erotikumot kozmikussá növesztő *Hajnalkötőzöben*. A korai művekre jellemző, avangárd eljárásokat is működtető terjengőségnek az ezredforduló után született szövegekben nem látjuk nyomát. A kései Bari-líra olyan darabjait, mint az *Angyalok, kutyák, varjak, cigányok, az Éjszakai utazás, a Hóesés* vagy a *Feljegyzések a térről*, nagyfokú letisztultság jellemzi. A magyar költészet maradanódó darabjai ezek. Bari Károly életművének helye pedig, melynek rendkívüli súlyú összefoglalása ez a kötet, lírai kánonunkban elvitathatatlan. (*Kalligram*, Budapest, 2019)

KRUPP JÓZSEF

LÉLEK A VIZEK FELETT. MŰLT ÉS JELEN TALÁLKOZÁSA A TIHANYI APÁTSÁGBAN Új állandó kiállítás a Tihanyi Bencés Apátság Múzeumban

Amióta múzeumi résszel bővült a tihanyi apátság, nem volt ilyen nagy ívű, sokrétű és a legkülönfélébb látogatói igényeket kielégítő állandó kiállítás, mint a *Lélek a vizek felett*, amely 2020. július 11-én nyílt meg. A cím Mózes első könyvének szavaira utal: az ég és föld réseben még alig felderengő fényre, a terem tő Istent jelenlétére. A multifokális nézőpont, a gazdag vallás- és kultúrtörténeti anyag mai technikai eszközökkel, interaktív elemekkel örvendezteti meg az érdeklődőket. A világ- és a magyar történelem fontos eseményeit jelző, bordúrként végigfutó időskálán pedig elhelyezhetjük az apátság történetének egyes mozzanatait. A kontextus és a viszonyítási pontok széles horizontot kínálnak a témában elmélyülni vágyóknak. A szokásos audio guide mellett könnyen kezelhető tabletet is lehet igényelni, amelyen 35 menüpontban juthatunk további történelmi, címertani, liturgiai ismeretekhez, elidőzhetünk Korzenszky Richárd atya természet- és Balaton-fotóinál. A látogató érdeklődését lankadatlanul fenntartja a sokféle inger, a tradícióból építkezés és a hagyomány megújítására törekvő, pulzáló modernség, mint ahogyan a kiállítás alcímében is szerepel: a *Múlt és jelen találkozása* — e kettős, egymást kiegészítő és korántsem magától értetődő gondolat érződik minden apró részletben.

Az apátság egyik tóra nyíló, kicsi szobájából indulunk el. A tihanyi felszíiget földrajzi-geológiai entitásként mutatkozik be: térkép-film-hang nyújt általános bevezetőt. Az apácarácsos ablak előtt őszibarack érik, átható gyümölcsillatú a levegő. A Balaton vizének színei és Tihany faunájának, lakóinak, talajának kőteni bemutatása után

a kvadrum: a négyszögletű udvar tűnik elő. A kolostorkert konkrét és átvitt értelméről és (általában) a kert közepén elhelyezkedő kút szimbolikus jelentéséről tájékozódhatunk. A víz- és kútmotívum — talán nem is szándékosan — a későbbiekben még kétszer visszatér.

A következő teremhez érve önkéntelenül a kronologikus narrációra hangolódunk, s a rend megalakulásának kezdeteiről várunk információkat, ehelyett a kulturális (nyelvi, történelmi, építészeti) tények: a Tihanyi alapítólevél, az első magyar szórvány nyelvemlék, I. András király és kora kerülnek a középpontba. A terem egyik végében az alapítólevél másolata (az eredetét a Pannonhalmi Főapátság könyvtárában őrzik). A különféle segédletek és az ötletes szemléltetés révén közel kerülünk az ezer évvel ezelőtti magyar nyelvhez, jó ráismerni a különféle alakváltozatokból létrejött *körtefa, mogyoróerdő, homok és leánysír* szavainkra. Az apátság a jól jövedelmező hiteles hely státuszt is betöltötte. A források szerint az atyák mégis azt panaszták, hogy ez az időigényes elfoglaltság túlságosan elvonja őket a szerzetesi élettől. A szemközti falsík tárloiban kuriózumok rejlenek: Szent Miklós élenk színvilágú, rusztikus kidolgozású ereklyéje: közepén egy üvegkereszt formában a szent szakállának néhány szála szinte tapinthatóvá teszi régen elenyészett testi valóját. Az ereklye közelében, egy másik kis fülkében egy 19. századi kézi lámpás áll: kevesen tudják, hogy régen az apátság világitótoronyként is szolgált, ahonnan éjjelente a szerzetesek adtak fényjeleket a hajósoknak és a halászsoknak. A hányatott sorsú apátság épületből kevés tárgyi emlék maradt, ezért ezekről a továbbiakban is bővebben szeretnék szólni. Az első templom ékeiből mindössze egy palmettamintás párkánydísz őrződött meg a 11. századból. Nemcsak a bizánci művészetben gyakori ez a motívum, hanem a honfoglalás kori tarsolylemezeket is pontosan olyan, háromágú palmettalevelek díszítették, mint ezt a mészkőből kifaragott vállkövet.

A Tihanyi alapítólevelet bemutató fallal szemközt, a terem túlsó végében I. András rekonstruált temetési szertartása elevenedik fel. Az altemplom piros oszlopai, a faldíszek pompája a knösszosi Mínótauros-zszenyélyt juttatnáknk eszünkbe, ha nem társulna e látványhoz a tisztán kivehető latin ének, ami nem enged elkalandozni az időszámítás előtti, pogány kultuszhelyekre. Nem maradt fent írásos emlék, sem rajz a 11. századi tihanyi templom kriptá feletti részéről, csak annyit tudhatunk, hogy egyszerű, famennyezetes épület lehetett, tornyot nem emeltek mellé.

A középkorban sáncolt várerődde alakult a monostor, de mivel tárgyi emlék nem maradt ebből az időből, makettekkel, animációval folytatódik az apátság és a rend történetének bemutatása. A török kor után a katonák, a szolgálók csak

hosszas nógatásra távoztak, a szerzetesek nehezen kapták vissza jogos jussukat. A 18. század nagy újrakezdésekkel és megszakítottságokkal telt. II. József feloszlatta a rendet, és a szerzeteseknek megint el kell hagyniuk Tihanyt. Majd később visszatérhetnek, és még ebben a században az apátság és a templom elnyeri ma is ismert alakját és belső kiképzését. Röviden szeretnék megállni a templom homlokzatát díszítő két szoboralak-másolatnál. A magyarországi plasztikai művészet megalapítója, Ferenczy István még legalább fél évszázaddal később jön a világra. Egy veszprémi mester sürgető határidőre készítette el Szűz Mária és a másik patrónus, Szent Ányos egész alakos szobrai. Testi valójuk megformálása nem vall avatott kézre, ám az arcok földöntúli áhítata magával ragadó.

Középen egy fehér kút emelkedik, s ha behajolunk, belső peremén Jézusnak az utolsó vacsorát megelőző szavai tűnnek elő: „*Nem ti választottatok engem, hanem én választottalak titeket*”. A korábban említett vízmotívum tér vissza a kút virtuális vízében: a nem köznap értelemben vett kölcsönösség jézusi kinyilatkoztatása nemcsak a tanítványoknak, bárkinek szólhat, aki a kútba néz. Ugyancsak itt láthatjuk az apátság korábbi címeit, köztük azt a 2018-ban Mihályi Jeromos perjel tervezte új címet, amelyen I. András ikonikus kardja horgonyban végződik, s a korábbiakból Mária koronája, Szent Miklós és Lécs Ágoston attribútumai őrződtek meg. Finom, részletegazdag kidolgozása a középkori ötvösművészet filigrándíszere és a kódexek iniciáléinak mozgalmasságára emlékeztetnek. A 18. századi címet maga is kirakhatja az, aki helyesen össze tudja állítani a színes puzzle-darabokat. Ugyanitt mobil elemekkel kirakható egy szerzetes napja.

A tihanyi apátok külön termet kaptak, jelentős cselekedeteik mellett néhány életrajzi kuriózum megemlékezésével. Kiemelkedik közülük Lécs Ágoston, aki bölcsészeti, hittudományi végzettségén kívül zeneileg is képzett volt: kiválóan hegedült és orgonált, s gyakran kísérte játékaival a miséket, ha éppen segítség nélkül maradt. Nagyszabású, olykor emberi gyarlóságokra hajlamos egyházi személyiség volt, ugyanakkor neki köszönhetjük az apátság mai alakját. A tihanyi gazdaságot is felvirágoztatta, a fűredi víz értékét is ő ismerte fel, és hasznosításán is ő kezdett először munkálkodni. A huszadik századi előjárók közül Halbik Ciprián kap jelentős helyet a panteonban. Ismeretes, hogy Klebelsberg Kunó kultuszminiszter (aki hatalmas földterületeket vásárolt fel Tihanyban) kérésére Halbik Cibrián irgalmasan átadta az apátsági tulajdonban lévő, náddal benőtt, mocsaras balatoni partszakaszt, hogy felépülhessen a Limnológiai Intézet, és ugyancsak ő látta vendégül a fogoly IV. Károlyt és Zita ki-

rállyát. Lehetetlen lett volna a kiállításon minden apátot bemutatni, de bizonyára mindannyian a monostor önállóságának és semlegességének megőrzésén fáradoztak, és e törekvésüknek a politika és a világi hatalom szorítása ellenére mindig érvényt tudtak szerezni.

A látat legszebb, mondhatni feltűnően elegáns tárgya egy 1900-ban Lyonban készült miseruha. Halványlila alapon kétoldalt arannyal átszőtt angyalok seregét ábrázolja, mind Mária köré tódulnak, hogy részt vehessenek a mennybemene telében. Milyen nagy öröm lenne, ha Beaune-hoz hasonlóan, ahol a Rogier van der Weyden festette Utolsó ítélet-oltár mozgatható nagyítólencsével is nézhető — itt is találkozhatnánk ezzel a megoldással. Vagy ha a miseruha legalább álló vitrinben lenne, közelebbről lehetne szemügyre venni és egészen zárásig el lehetne mélyülni benne.

A következőkben a mába érkezőnk: a jelenlegi, tizenegy tagú szerzetesi közösség fényképeit iskolai táblához hasonló formában helyezték el. Ebben az apátságban hagyományosan mindig kis létszámú közösség élt. Az utolsó teremben egy virtuális szerzetesi cellába lépünk be. Különös, de ahogy a szerzetesi szoba egyszerű berendezési tárgyai belülről világítanak, féhéren derengő színükkel a tárgyak fogságából, a fizikai világból a transzcendencia felé mozdítanak el bennünket, és talán felkeltik a meg-tisztulás, az öröklét iránti vágyunkat is. A világító ruhásszekrényben fenekelő habitus és a kissé vi-seltes fekete Nike tornacipő arra ébreszt rá, hogy a test és a lélek e földi világban nem mindig harmonikusan, de feltétlenül egymáshoz kapcsolódik. A ma itt szolgáló szerzetesek Istenhez forduló, de egyúttal a hívek és a világ felé nyitott attitűdje bontakozik ki a legkülönfélébb kíváncsi kérdésekre a képregényekből ismert, falakra applikált szöbuborékokban olvasható válaszokból. A helyiség valósággal ki van tapétázva az atyák személyes-ségével, pulzáló jelenlétével.

Életképek a tihanyi apátságból címmel rövidfilmet láthatunk a mai szerzetesek életéről: tanítást közvetítenek, gyóntatnak, levendulát- és gyógy-növényeket termesztenek, imádkoznak, énekel-nek, misét tartanak. A filmbeli zsolozsmában utol-sóként felhangzik: „*az Úr uralkodik a vizek felett...*” — ami nemcsak lezárja, keretbe foglalja a látot-takat, de harmadszorra is megidézi a vízmotív-umot. Az atyák szavait Cseh István repetitív, megnyugtató zenéje kíséri. Föld és ég már van, de fény még nincs... Isten lelke nem a föld, ha-nem a víz felett lebeg.

Köszönet illeti a projektet irányító Mihályi Je-romos perjelt, Tóthné Szlavkovszky Mariannt, a kiállítás kurátorát, valamint közvetlen munka-társait: Péter Zsoltot és Simor Esztert.

RÓHRIG ESZTER

SOMMAIRE*L'église catholique en Amérique du Nord*

- TAMÁS MAGYARICS: La nature missionnaire de la politique étrangère des États-Unis
 MÁRTON HOVÁNYI: La théologie chrétienne aux États-Unis
 TIBOR GÖRFÖL: Dorothy Day et le catholicisme américain
 LILLA BERKES: La religion et l'église catholiques dans le Canada multiculturel
 TIBOR FABINY: Jonathan Edwards, théologien de l'Amérique
 ■ Poèmes de Louise Glück, Sherman Alexie, Mary Oliver et Robert Lax
 LÁSZLÓ SÁRI B.: L'oeuvre de Jonathan Franzen
 ■ Entretien avec Matt Malone SJ

INHALT*Die katholische Kirche in Nordamerika*

- TAMÁS MAGYARICS: Missionarische Tendenzen in der Außenpolitik der USA
 MÁRTON HOVÁNYI: Die christliche Theologie in Nordamerika
 TIBOR GÖRFÖL: Dorothy Day und der Katholizismus in Amerika
 LILLA BERKES: Die katholische Religion und Kirche im multikulturellen Kanada
 TIBOR FABINY: Jonathan Edwards, Amerikas Theologe
 ■ Gedichte von Louise Glück, Sherman Alexie, Mary Oliver und Robert Lax
 LÁSZLÓ SÁRI B.: Jonathan Franzens Werk
 ■ Gespräch mit Matt Malone SJ

CONTENTS*The Catholic Church in North America*

- TAMÁS MAGYARICS: The Missionary Nature of the Foreign Policy of the United States
 MÁRTON HOVÁNYI: Christian Theology in North America
 TIBOR GÖRFÖL: Dorothy Day and Catholicism in America
 LILLA BERKES: Catholic Religion and Catholic Church in Multicultural Canada
 TIBOR FABINY: Jonathan Edwards, America's Theologian
 ■ Poems by Louise Glück, Sherman Alexie, Mary Oliver and Robert Lax
 LÁSZLÓ SÁRI B.: Jonathan Franzen's Novels and Essays
 ■ Interview with Matt Malone SJ

Főszerkesztő: GÖRFÖL TIBOR

Felelős szerkesztő: PUSKÁS ATTILA Felelős kiadó: LUKÁCS LÁSZLÓ

Szerkesztők: BENDE JÓZSEF, DEÁK VIKTÓRIA HEDVIG, LÁZÁR KOVÁCS ÁKOS, SÁGHY ÁDÁM, VÖRÖS ISTVÁN

Szerkesztőbizottság: HORKAY HÖRCHER FERENC, KALÁSZ MÁRTON, KENYERES ZOLTÁN,

KISS SZEMÁN RÓBERT, POMOGÁTS BÉLA, SZÖRÉNYI LÁSZLÓ

Szerkesztőségi titkár és tördelő: NÉMETH ILONA Indexszám: 25 921 HU ISSN 0042-6024;

Készült a Séd Nyomdában, Szekszárdon

Szerkesztőség és Kiadóhivatal: 1052 Budapest, Piarista köz. 1. Telefon: 317-7246; 486-4443. Postacím: 1364 Budapest, Pf. 48.

Internet cím: <http://www.vigilia.hu>; E-mail cím: vigilia@vigilia.hu. Előfizetés, egyházi és templomi árusítás: Vigilia Kiadóhivatala.

Terjeszti a Magyar Posta Zrt. Hírlap Üzletág, a Magyar Lapterjesztő Zrt. és alternatív terjesztők.

A Magyar Posta Zrt. postacíme: 1900 Budapest. Előfizetésben megrendelhető az ország bármelyik postáján, a hírlapot kézbesítőknél, www.posta.hu WEBSHOP-ban (<https://eshop.posta.hu/storefront/>), e-mailen a hirlapelofizetes@posta.hu címen, telefonon 06-1-767-8262 számon, levélben a MP Zrt. 1900 Budapest címen. Külföldre és külföldön előfizethető a Magyar Posta Zrt. fenti elérhetőségein.

A Vigilia csekkszámja száma: OTP V. ker. 11707024-20373432. Előfizetési díj: egy évre 7.200,- Ft, fél évre 3.600,- Ft, negyed évre 1.800,- Ft. Előfizethető külföldön a KKV-nál (H-1389 Budapest, POB 149.). Ára: EU országok: 7.200,- Ft/év + postaköltség, tengerentúli országok: 100,- USD, illetve ennek megfelelő más pénznem/év.

SZERKESZTŐSÉGI FOGADÓÓRA: KEDD, CSÜTÖRTÖK 10-14 ÓRA
 KÉZIRATOKAT NEM ŐRZÜNK MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA

Alapítvány
 a Közőjért

nka
 Nemzeti Kulturális Alap

Ára: 700 Ft

VIGILIA

SZEMLE

BORBÉLY GÁBOR –
SCHMAL DÁNIEL
(SZERK.):
FEKETE KÁROLY
BARI KÁROLY

Skolasztikus filozófiai szöveggyűjtemény
Két percben. Ige – gondolat – fohász
A mozdulatlanság örökbefogadása
Lélek a vizek felett. Múlt és jelen találkozása
a tihanyi apátságban. Új állandó kiállítás a
Tihanyi Bencés Apátsági Múzeumban

A SZEMLÉKET ÍRTÁK

Bakos Gergely, Fazakas Gergely Tamás,
Krupp József és Röhrig Eszter

KÖVETKEZŐ SZÁMAINKBÓL

- Megérthető-e a kereszténység?
- Az ígéret
- Bazsányi Sándor, Gáspár Csaba László,
Magyar Miklós, Osztrólczyk Sarolta,
Prohászka László és Tóth Beáta tanulmánya
- Czifrik Balázs, Falcsik Mari, Fecske Csaba,
Lackfi János, Méhes Károly, Szijj Ferenc,
Szlukovényi Katalin és Tomaji Attila írása

MINISZTERELNÖKSÉG

Nemzeti
Együttműködési
Alap

BETHLEN GÁBOR
Alapkezelő Zrt.